

NUSRET KUJRAKOVIĆ
Medžlis islamske zajednice Gradačac

VAKUF SVIRAČKE DŽAMIJE U GRADAČCU

Sažetak

Fokus ovog rada je na vakufu Sviračke džamije do polovine 20. stoljeća. Tretirani vakuf nastao je izgradnjom džamije u Svircu između 1801. i 1810. godine. Među najpoznatije vakife spadaju Osman-kapetan i muftija Ahmed-ef. Mulaibrahimović-Svirac. Prema popisu iz 1933. godine u posjedu ovog vakufa bilo je 45.259 m² zemljišta, džamija, mekteb, nekoliko kuća i dva dućana. U austrougarskog periodu Gruntovničkim zakonom od ovog vakufa oduzeto je u korist bivših zakupaca 125.754 m² zemljišta. Iz prihoda vakufa podmirivane su potrebe održavanja vakufskih nekretina i plaćanja vjerskih službenika.

Ključne riječi: vakuf, Sviračka džamija, mukata, vakif, , Svirac

1. Uvod

O vakufima u Gradačcu objavljeno je nekoliko radova, a najobimnija je studija o vakufu begovske porodice Gradašević. Gradaševići su prvi poznati vakifi Gradačca i šire okoline. Jedan dio njihovih vakufa nalazio se u Svircu, jednoj od najstarijih gradačačkih mahala. Prvi poznati vakuf u Svircu je mesdžid Mehmed-kapetana¹, a drugi džamija njegovog sina Osman-kapetana,

1 Vakuf Mehmed-kapetana Gradaševića prvi je poznati vakuf iz begovske porodice Gradašević. On je sagradio jedan mesdžid u gradačačkoj mahali Svirac. Podatak o postojanju ovog mesdžida nalazi se u vakufnamama njegovog sina kapetana Osman-bega i unuka kapetana Murat-bega. Tačno vrijeme izgradnje i lokacija mesdžida nisu poznati. Pretpostavlja se da je mesdžid sagrađen u drugoj polovini 18. stoljeća, između 1765. godine i 1781. godine, a zasigurno prije stupanja na kapetansku dužnost njegovog sina Osman-bega prije 1795. godine. Imam ovog mesdžida obavljao je samo tri dnevna namaza a za tu službu dobivao je naknadu od 30 groša. U istom razdoblju u gradačačkoj tvrđavi postojala je Sultan Fatih Mehmed-hanova džamija. Vidi: Nusret Kujraković, *Vakuf begovske porodice Gradašević*, BZK Preporod Gradačac, Gradačac, 2014, str. 21-21. Po najnovijim saznanjima, Mehmed-kapetan je upravljao gradačačkom kapetanijom od 1765. godine do 1781. godine kada se zadnji put spominje u izvorima mada je, po tvrdnji Kreševljakovića, i poslije te godine bio kapetan. Obnavljao je tvrđave u Gradačcu, Sokolu i Srebreniku, te sagradio kameni most u Gradačcu 1167/1753/54. godine. Vidi: Hamdija Kreševljaković, *Kapetanije u Bosni i Hercegovini*, drugo izdanje, Svjetlost, Sarajevo, 1980, str. 194-196 i Husnija Kamberović, *Husein-kapetan Gradašević (1802-1834)*, Sarajevo, 2002, str. 8-9.

u narodu poznata kao Sviračka džamija. Oko ove džamije protokom vremena formirao se vakuf koji, osim Gradašćevića, uključuje i druge vakife. Dosada se malo znalo o vakufu Sviračke džamije te je cilj ovog rada da se obradi njegov nastanak i historijski razvoj do polovine 20. stoljeća. Važno je napomenuti da su tri preostale gradske džamije (Bukvara, Reuf-begova džamija, džamija Husein-kapetana Gradašćevića) podignute od strane Gradašćevića i da su njihovi vakufi obrađeni u okviru vakufa begovske porodice Gradašćević iz Gradačca.²

2. Nastanak vakufa

Vakuf Sviračke džamije nastao je izgradnjom džamije u Svircu između 1801. i 1810. godine. Na taj način kreirane su pretpostavke za njegov postepeni razvoj u kasnijem periodu. Dosada je bilo otvoreno i pitanje graditelja Sviračke džamije u Gradačcu, mada se pretpostavljalo da je to neko od Gradašćevića. Osman-kapetan ne spominje u vakufnami svoju džamiju u Svircu. Međutim, Murat-kapetan 1810. godine navodi očevu džamiju u mahali Svirac u Gradačcu, a Hadži Bekir-beg spominje Sviračku džamiju kada određuje sredstva za svoje i očeve vakufe. To znači da je Osman-kapetan na mjestu očevog mesdžida sagradio džamiju u Svircu između 1801. i 1810. godine i da je uvakufio zemljište na kojem se formiralo mezarje. Sadašnje površinsko stanje tog zemljišta iznosi ukupno 2.895 m² (nova k.č. br. 1091 i 1092). Stanovnici mahale Svirac sagradili su je nanovo 1874/75. godine. To je jedina džamija u Gradačcu sa kamenom munarom sa lijeve strane od ulaza u dža-

U jednom izvještaju Odbora Islamske zajednice Gradačac iz 1967. godine stoji da je Mehmed-kapetan doveo vodu i sagradio česmu Točak. Mehmed-kapetan je imao tri sina: Osman-bega, Derviš-bega i Mustaj/Mustafa-bega. Vidi: Porodično stablo Gradašćevića kod Muhameda-bege Gradašćevića iz Gradačca. Interesantno je primijetiti da Osman-kapetan ne spominje u vakufnami medresu u Gradačcu niti njegovi potomci. To znači da on nije sagradio medresu u mahali Svirac u Gradačcu. Ovo je vrlo raširen podatak gotovo u svim radovima koji su se bavili ovom tematikom. Ta dosadašnja pretpostavka naprosto nije tačna. Dodatan prilog u korist činjenice da Osman-kapetan nije napravio medresu u Gradačcu jeste i podatak da njegovi sinovi Murat-kapetan i Hadži Bećir-beg, prvi u svojoj vakufnami, a drugi u vasijetnami ne spominju očevu medresu u Gradačcu, ali navode njegovu medresu u Gračanici. Zaključak do kojeg je došao Mahmut Traljić ili Mehmed Mujezinović vezano za Svirac medresu utemeljen je na pretpostavkama i analogiji, a ne validnim izvorima, te se ne može prihvatiti kao tačan. Vidi: Mahmut Traljić, Iz vjerskog i vjerskoprosvjernog života muslimana u Gradačcu, Gradačac, 1974, str. 3-12; Mehmed Mujezinović, *Islamska epigrafika Bosne i Hercegovine*, knjiga 2., Sarajevo, 1977, str. 170-171.

2 Vidi: Nusret Kujraković, *Vakuf begovske porodice Gradašćević*, BZK Preporod Gradačac, Gradačac, 2014.

miju. U blizini ove džamije Osman-kapetan je doveo vodu i podigao česmu.³ Protokom vremena vakuf je uvećevan novim uvakufljenjima tako da je do polovine 20. stoljeća znatno proširen. Pored začetnika ovog vakufa Osman-kapetana Gradašćevića, za potrebe Sviračke džamije svoje vakufe ostavili su slijedeći vakifi: Salih-beg Gradašćević, gradačački muftija hafiz Ahmed-ef. Mulaibrahimović-Muftić, zvani Svirač, hafiz Emin Mulaosmanović, Šaha Hadžiosmanović rođ. Brkić, Kasimaga Sendić, hadži Mahmut Gluhić, Omer Vejzović i Ibrahim Kikić. Prema nazivima nekih mezarja može se kazati da su ih uvakufili članovi porodica Omeragić, Subašić i Hanić.⁴

3. Prikaz vakufa i vakifa Sviračke džamije

3.1. Hadži Salih-beg Gradašćević

Hadži Salih-beg Gradašćević je sin Derviš-bega, a unuk Mustafa-bega.⁵ Osnovao je svoj vakuf polovinom 19. stoljeća. Radi se o jednom zemljištu u centru gradačačke čaršije, koje je uvakufljeno za Sviračku džamiju. Vakuf se sastojao od k.č. br. 10/90, površine od 15 m², grunt. ul. br. 993 i k.č. br. 10/21, površine 30 m², grunt. ul. br. 994.⁶ Na tom zemljištu izvjesni Tatarović je sagradio dva dućana uz godišnju mukatu od 200 groša/32 krune. On je prodao svoje dućane muftiji Ahmed-ef. Svircu i Jovanu Staniću. Njih dvojica su držali spomenute dućane do 1878. godine kada su ih, zbog dotrajalosti morali srušiti i sagraditi nove. Kasnije je u posjed ovih dućana došao nasljednik

3 Isto, str. 26 i 31.

4 Zemaljska vlada za BiH je aktom broj 158136/I odobrila da Omer Vejzović iz Lukavca Gornjeg uvakufi za vakuf Sviračke džamije nekretnine k.č.br. 251/6 od 633m². Nepoznato je šta se dogodilo sa tim vakufom. Godine 1931. u budžetu se spominje vakuf Ibrahima Kikića. Iz dostupne dokumentacije nije bilo moguće utvrditi o kojoj se zemljišnoj parceli radi.

5 Hadži Salih-begov otac Derviš-beg je sin Mustafa-bega. Ovaj Mustafa-beg je sin Mehmed-kapetana a brat Osman-kapetana i Derviš-bega. Dakle, Hadži Salih-begov pradjed je Mehmed-kapetan. Hadži Salih-beg je imao dva sina Emin-bega i Ali-bega. Bio je najugledniji zemljoposjednik gradačačke nahije, a u Gradačcu je proveo svoj životni vijek. Jedno vrijeme bio je i činovnik gradačačkog muteselimata (1842.). Učestvovao je kao vođa odbrane Gradačca u borbama protiv Omer-paše Latasa 27.11.1850. godine. Ubijen je 1858. godine i ukopan je u haremu Sviračke džamije. Vidi: Mehmed Mujezinović, nav. dj., str. 172; Galib Šljivo, *Bosna i Hercegovina 1854-1860*, Landshut, 1998, str. 406; Galib Šljivo, *Bosna i Hercegovina 1827-1849*, Banjaluka, 1988, str. 337; Galib Šljivo, *Bosna i Hercegovina 1849-1853*, Banja Luka, 1990, str. 113; Esad Sarajlić, *Gradačac sa okolinom u prošlosti*, Gradačac, 2008, str. 201, 242, 247-249. Sarajlić je pogrešno naveo hadži Alim-beg umjesto hadži Ali-beg.

6 Gruntovni ulošci od 11.1. i 20.1.1911. godine. Vakuf je nacionaliziran 1960. godine.

Stanića Tasije, jer mu je svoj dio prodao hafiz Ahmed-ef. Hilmi Muftić oko 1889. godine.

Dućani su izgorjeli 24. januara 1903. godine. Do njihove obnove, vjerovatno nije došlo, jer je Tasije odbio prihvatiti zakupninu od 80 umjesto dotadašnje 32 krune. Time je izgubio pravo uživanja ovog vakufskog zemljišta, jer više nije bilo dućana na osnovu kojih ga je i stekao. Ovaj vakuf spominje se i u decembru 1922. godine. Tada su sklopljeni ugovori o zakupu između Ahme Novalića, mutevelije Sviracke džamije i Alije H. Muhamedovića, sina umrlog H. Osmana iz Gradačca i Rešida Mulahalilovića uz godišnju kriju od 900 kruna. Oni su bili dužni sagraditi drvene dućane na izdatom zemljištu.⁷

3.2. Gradačaćki muftija hafiz Ahmed ef. Mulaibrahimović-Muftić

Muftija hadži hafiz Ahmed ef. Mulaibrahimović zv. Svirac, sin hadži Osmana, rođen je krajem 18. stoljeća u Biberovom Polju, općina Gradačac. Završio je Murat-kapetanovu medresu u Gradačcu pred čuvenim muderrisom šejhom hadži Hasan-ef. Muslimovićem. O tome govori idžazetnama koju je dao svom sinu Ahmedu Hilmi ef. Muftiću.⁸ Gradačaćki muftija hadži hafiz Ahmed-ef. Mulaibrahimović (Svirac) bio je jedna od najutjecajnijih i najuglednijih ličnosti u Bosni i Hercegovini početkom 19. stoljeća sve do svoje smrti 1883. godine. On je jedan od najistaknutijih članova znamenite gradačaćke porodice Muftić, koja je odigrala značajnu ulogu u vjerskoprosvjetoj i kulturnom životu muslimana Gradačca i okolice.⁹ Spadao je u red istaknutih intelektualaca svoga vremena. Isticao se u vjerskim znanostima. Bio je veliki entuzijasta, pregalac, naučnik, prosvjetitelj i reformator.

Veoma obrazovan, poznavalac arapskog, osmanskog turskog i perzijskog jezika, hatib i imam, komentator Kur'ana, muderris, gradačaćki muftija i vakif.¹⁰ U svoje vrijeme po ugledu i znanju, bio je jedna od značajnijih lič-

7 Vakufsko povjerenstvo u Gradačcu, dopis od 09. 02. 1903. godine; zapisnik od 6. 11. 1904. godine; ugovori o zakupu vakufa od 25. i 30. 12. 1922. godine. Arhiva Medžlisa Islamske zajednice Gradačac.

8 Nusret Kujraković, „Dokumenti o gradačaćkom muftiji hadži hafizu Ahmed-ef. Mulaibrahimoviću (Svircu)“, *Anali Gazi Husrev-begove biblioteke*, knjiga XXIX-XXX, 2009, str. 246-247.

9 Prvi rad o ovoj porodici napisao je hafiz Mahmut ef. Traljić. On je osnova svih radova drugih autora koji su djelomično nadopunjavali biografiju ove porodice novim otkrivenim podacima. Vidi: Mahmut Traljić, *Iz vjerskog i vjersko-prosvjetnog života Muslimana u Gradačcu*, Gradačac, 1974. Također, vidi: Ahmed Mehmedović, nav. čl., str. 88-93; Nusret Kujraković, „Dokumenti o gradačaćkom muftiji...“, str. 239-248; Fadil Fazlić, *Hafizi u Bosni i Hercegovini u posljednjih 150 godina (1860-2010)*, Fakultet islamskih nauka i IC El-Kalem, Sarajevo, 2011, str. 375-376.

10 O njegovom službovanju i vakufu vidi: Nusret Kujraković, „Dokumenti o gradačaćkom muftiji...“, nav. čl., str. 241-246.

nosti Bosanskog ejaleta. Hadži hafiz Ahmed-ef., kako ističe Ahmed Dževdet-paša 1864. godine, ubrajan je u red najutjecajnijih i najuglednijih Bošnjaka u tzv. „erkjani ejalet Bosne“ zajedno sa sarajevskim, travničkim i mostarskim muftijom.¹¹ Zanimljivije su veze ulemanskih porodica Muftića iz Gradačca i Korkuta iz Travnika. Naime, hafiz Ahmed-ef. je poslao svoga sina Ahmeda Hilmi-ef. u Travnik na tromjesečni studij kod Muhameda Hazima-ef. Korkuta. Na zahtjev svog oca, taj isti Muhamed Hazim ef. boravio je u Gradačcu i izučavao nauke pred šejhom hadži Hasanom-ef. Muslimovićem. Ove veze Korkuta sa Gradačcom i njegovom ulemom nisu istražene u dovoljnoj mjeri.

Muftija hadži hafiz Ahmed-ef. bio je vrijedan pisac. Napisao je *Putopis na hadž* na turskom jeziku, koji je zagubljen.¹² Na *Tefsir Dželalejn* napisao je glosu. Nepoznato je gdje se nalazi. Iza sebe je ostavio jedan rukopis *Medžmu' u lata'if*.¹³ Utemeljitelj je porodične biblioteke, koja je neprekidno djelovala oko 110 godina (1834.-1944.).¹⁴ On je prvi poznati muderris Svirac medrese u Gradačcu. Muderrisku dužnost obavljao je 50 godina. Na mjesto muftije u Gradačcu postavio ga je šejhu-l-islam Muhammed Saduddin 1858. godine. Muftijsku dužnost vršio je punih 25 godina, odnosno od 1858. do svoje smrti 1883. godine.¹⁵ Bio je postavljen za turbedara Revdai-mutahhere u Medini 1814. godine, a za šejha Nakšibendijskog reda 1857/58. godine.¹⁶ Dva njegova sina, Ahmed Hilmi i Muhamed bili su muderrisi i hafizi, unuk Hasib hafiz, a praunuk Hazim doktor pravnih nauka. Muftija Ahmed ef. je umro 1883. godine i ukopan je u haremu Sviracke džamije u Gradačcu. Nije poznata lokacija njegovog mezara. Na temelju vakufname hadži hafiz Ahmed-ef. od 07. safera 1286/1869. godine znamo da je uvakufio za potrebe Sviracke džamije jednu kuću u mahali Svirac i dva dućana u Modriči. Prihodi

11 Mahmut Traljić, nav. dj., str. 14-15; Hamdija Kreševljaković, „Dževdet-pašina pisma o Bosni iz 1864.godine“, *Novi behar*, 15. maj 1932., br. 21 i 22, str. 289. Tada je muderris medrese Kuršumlje i sarajevski muftija bio Hilmi ef. Omerović, kasniji reisu-l-ulema, Mustafa Sidki ef. Karabeg, mostarski muftija i muderris, a Derviš Muhamed ef. Korkut zv.Sidi-muftija, muftija travnički i muderris Elči Ibrahim-pašine medrese.

12 Uvršten je u red pisaca i stvaralaca na orijentalnim jezicima. Vidi: Mehmed Handžić, *Književni rad bosansko-hercegovačkih muslimana*, Sarajevo, 1933., str. 51-52 i dr. Hazim Šabanović, *Književnost muslimana Bosne i Hercegovine na orijentalnim jezicima*, Sarajevo, 1973., str. 589.

13 Rukopis R-8981, Gazi Husrev-begova biblioteka u Sarajevu. Osman Lavić, *Katalog GHB*, London-Sarajevo, 2005, sv. 14, str. 263.

14 Detaljnije o ovoj biblioteci vidi: Nusret Kujraković, „Privatna biblioteka gradačacke porodice Muftić i njen utemeljitelj gradačacki muftija hadži hafiz Ahmed ef. Mulaibrahimović (Svirac)“, *Bosniaca*, časopis Nacionalne i univerzitetske biblioteke Bosne i Hercegovine, 2009, br. 14, str. 103-112.

15 Nusret Kujraković, „Dokumenti o gradačackom muftiji...“, nav. čl., str. 241.

16 Nusret Kujraković, „Dokumenti o gradačackom muftiji...“, nav. čl., str. 241.

od ovih vakufskih dobara trošeni su za popravke i osvjetljenje džamije, te plaćanje mujezina.¹⁷

3.3. Hafiz Emin-ef. Mulaosmanović

Hadži hafiz Emin-ef. Mulaosmanović, sin Huseinov, svoj životni vijek proveo je u Gradačcu. Živio je u gradačačkoj mahali Svirac. Bio je trgovac. Imao je četiri dućana u Kal'a mahalesi u Gradačcu, a kuću i dućan u Bosanskom Šamcu.¹⁸ Ženio se dva puta. Iz prvog braka sa suprugom Fatimom imao je troje djece: Raifa, Ragiba i Evliju. Iz drugog braka hafiz Emin je imao sine hafiza Hakkiju i malodobnog Rizu, koji je umro 3-4 godine poslije očeve smrti (oko 1866), te kćerke Zuhru, koja je bila udata za Muju Kovačevića iz Tarevaca kod Modriče (u. oko 1890), i Rabiju, koja je bila udata za Mustafaf-ef. Alića, šeriatskog službenika u Donjoj Tuzli. Hafiz Emin utemeljio je evladijet vakuf. Osim za izdržavanje njegove djece, dio prihoda određen je i za Sviračku džamiju. Vakuf se sastojao od jedne bašče šljivika u Zelinji Gornjoj i dva dućana u čaršiji. Brat hafiza Emina Osman Mulaosmanović također je bio hafiz. Hafiz Emin umro je 1862/63. godine. Ukopan je u haremu Sviračke džamije.¹⁹

3.4. Hadži Kasimaga Sendić

Hadži Kasimaga Sendić je živio u mahali Svirac u Gradačcu i smatra se rodočelnikom znamenite gradačačke porodice Sendić. Zbog nepostojanja preciznih podataka o njegovom rođenju i smrti, na osnovu indirektnih izvora, njegov životni vijek može se situirati u drugu polovinu 19. i prvu polovinu 20. stoljeća. Svoj vakuf je ustanovio 1901. godine. Hadži Kasim-aga je uvalufio slijedeće nekretnine: kuća broj 838 i bašča, kuća sa kućištem-mekteb, bašča vrt i bašča. Vakuf je popisan u gruntovnom ulošku broj 678, i sadrži katastarske čestice broj 9/140, 9/128, 9/129, 9/99 i 9/162. Ukupna površina vakufa iznosila je 714 m². Njegova vrijednost je 1933. godine procijenjena na 22.000 dinara. Prilikom ujedinjenja vakufa vodi se u sklopu vakufa Sviračke

17 Ova vakufnama, kao i naprijed navedena, govori o muftijinoj brizi o stvarima muslimana, posebno o funkcioniranju vjerskih objekata. Kao vakif, svojim vakufskim dobrima materijalno je potpomogao muslimansku zajednicu. On je bio jedan od onih ulemanskih intelektualaca i vjerskih praktičara, koji su svoje riječi potvrđivali djelima. Zapravo, njihova djela su bile njihove riječi.

18 Kemal Nurkić, Izet Šabotić, *Defter nekretnina Gradačac*, JU Arhiv TK Tuzla, Tuzla, 2011, str. 39. i 66.

19 Zapisnik sa sjednice Vakufskog povjerenstva u Gradačcu iz 1905. godine. Arhiva Medžlisa Islamske zajednice Gradačac. Vidi, također: Mehmed Mujezinović, nav. dj., str. 172.

džamije. Gore navedeni mekteb zvao se i Sendića mekteb i bio je namijenjen za podučavanje ženske djece. Prvobitno, ovaj vakuf je imao i status evladijet vakufa, a 1933. godine pripojen je vakufu Sviračke džamije. Za vrijeme rada ovog ženskog mekteba u njemu su podučavali Husejn ef. Ibrić, Adem ef. Terzić i hafiz Ibrahim ef. Sendić. Sredstva dobivena od ovog vakufa su trošena za rasvjetu džamije, mukabelu, itikaf, učenje hatme vakifu, plaću muallimu i održavanje vakufskih nekretnina.²⁰

3.5. Šaha Hadžiosmanović rođ. Brkić

Šaha Brkić je rođena u mahali Svirac. Udala se za Osman Hadžiosmanovića. Njen suprug je umro prije 1887. godine, jer su se nekretnine u gruntovnim knjigama već vodile na njoj. Na temelju darovnog ugovora od 23.9.1893. godine uknjiženo pravo vlasništva označenih nekretnina u korist vakufa Sviračke džamije. Vakuf se sastojao od jedne kuće sa baščom ukupne površine od 275 m² (gruntovni uložak broj 560, kat.čestice broj 6/41 i 6/42). Njegova vrijednost je 1933. godine procijenjena na 300 dinara.²¹

3.6. Hadži Mahmut Gluhić

Hadži Mahmut Gluhić je rođen u jednom od mioničkih naselja, koje je po njemu i dobilo naziv Mahmut Mahala. Iz jednog zapisnika iz 1906. godine može se zaključiti da je umro početkom 20. stoljeća te da je imao tri sina: Ibru, Mehmeda (Meho) i Mustafu (Muju) (umro prije 1900). Naime, njegovi sinovi Ibro i Meho te sinovi Avdija i Hamdija, umrlog Mahmutovog sina Muje, došli su u tadašnje Vakufsko povjerenstvu u Gradačcu i zapisnički konstatirali postojanje usmenog vasijjeta njihovog oca da se jedna zemljišna parcela u Mionici Donjoj uvakufi u korist vakufa Sviračke džamije „da se naljeva mukava svake godine“ i zatražili da se gruntovno prenese na spomenuti vakuf. Vakuf je evidentiran u gruntovnom ulošku broj 736, katastarska čestica broj 428/6 površine 540 m². Darovnim ugovorom iz 1909. godine spomenuto zemljište je gruntovno prešlo na vakuf Sviračke džamije.²²

3.7. Zbirni pregled vakufa Sviračke džamije

Zbirni pregled obuhvata slijedeće vakufe: Osman-kapetana Gradašćevića, Salih-bega Gradašćevića, muftije hafiza Ahmeda-ef. Mulaibrahimovića-

20 Arhiva Medžlisa Islamske zajednice Gradačac, vakuf Sviračke džamije u Gradačcu, vakuf Kasimage Sendića..

21 Isto, uvakufljenje Šahe Hadžiosmanović rođ.Brkić.

22 Isto, uvakufljenje hadži Mahmuta Gluhića.

Muftića, hafiza Emina Mulaosmanović, Šahe Hadžiosmanović rođ. Brkić, Kasimage Sendića i hadži Mahmuta Gluhića i ostale vakufe čiji vakifi nisu poznati. Urađen je na temelju popisa vakufa Sreza Gradačac broj 107/33 iz 1933. godine.²³ Vakuf se sastojao od kuća, kućišta, oranica, šljivika, vrtova, bašči, mezarja i dućana.

Tabela 1: Prikaz vakufa Sviračke džamije

Opis nekretnine	Kat. općina	Broj z.k. uloška	Broj kat. čestice	Površina u m ²	Vrijednost u dinarima
Bašča kod kuće	Gradačac	245	9/75	525	600
kućište	Gradačac	245	9/160	025	
šljivik kod kuće	Gradačac	247	9/74	245	
kućište	Gradačac	247	9/159	025	
bašča (vrt)	Gradačac	249	9/73	340	
bašča	Gradačac	249	9/158	030	
bašča	Gradačac	529	8/24	75	
šljivik kod kuće	Gradačac	529	8/23	300	
kuća br. 542 sa kućištem-medresa	Gradačac	542	5/49	150	15000
groblje	Gradačac	542	5/45	880	15000
groblje kod džamije	Gradačac	542	5/47	280	
šljivik kraj Gradašnice	Gradačac	542	5/65	1100	
bašča (vrt)	Gradačac	542	5/66	090	
bašča (vrt)	Gradačac	542	5/67	100	
bašča (vrt)	Gradačac	542	5/68	250	
bašča (vrt)	Gradačac	542	5/69	250	
bašča šljivik	Gradačac	542	8/55	7135	
džamija sa haremom	Gradačac	542	5/46	170	15000
dvorište kod džamije	Gradačac	542	5/48	250	200
groblje Kapetanovička	Gradačac	542	6/36	670	6000
groblje Omeragića brdo	Gradačac	542	7/49	700	
groblje Hanića brdo	Gradačac	542	8/10	1445	
groblje Subašića	Gradačac	542	8/58	1050	
groblje Meškino Brdo	Gradačac	542	726	8150	
oranica Hrvačka	Gradačac	542	8/94	1950	
oranica Meškino Brdo	Gradačac	542	727	11120	
oranica Palučak	Gradačac	542	809	5200	100
kuća br. 544 sa kućištem	Gradačac	544	5/50	310	200
bašča šljivik kod kuće	Gradačac	544	5/51	530	
bašča šljivik svirac	Gradačac	544	5/75	140	

23 Arhiva Medžlisa Islamske zajednice Gradačac, vakufi u Gradačcu.

kuća br. 560 sa kućištem	Gradačac	560	6/41	100	Šaha Brkić
bašča šljivik kod kuće	Gradačac	560	6/42	175	Šaha Brkić
bašča	Gradačac	659	5/64	180	
kućište sa kućom	Gradačac	659	5/148	020	150
kuća br. 838	Gradačac	678	9/140	088	h.Kasimage
bašča	Gradačac	678	9/128	200	h.Kasimage
bašča	Gradačac	678	9/129	026	h.Kasimage
kućište sa kućom	Gradačac	678	9/99	160	h.Kasimage
bašča (vrt)	Gradačac	678	9/162	240	h.Kasimage
gradilište sa drvenim dućanom	Gradačac	993	10/96	015	Salih-beg Gradašćević
gradilište sa drvenim dućanom	Gradačac	994	10/21	030	Salih-beg Gradašćević
bašča (šljivik)	Mionica Dol.	736	428/6	540	Mahmut Gluhić
UKUPNO:				45.259	

3.8. Mukate/zakupnine vakufa Sviračke džamije

Prema spisku vakufskih zakupnina/mukata od 21. 09. 1933. godine, ukupna površina vakufskog zemljišta na koje je plaćana zakupnina vakufu porodice Gradašćević iznosila je 268.628 m², a ostalih vakufa 1.136.867 m², a sve ukupno 1.405.495 m². Karakter pravne naravi vakufskih mukata ili zakupnina bio je različit u osmanskome i austrougarskom razdoblju bosansko-hercegovačke historije. U osmanskome razdoblju, zakupci kojima je davana vakufska zemlja pod zakup mogli su na njoj graditi vlastite objekte i steći pravo uživanja dok postoje izgrađeni objekti uz obavezu plaćanja dogovorene godišnje zakupnine. Ali, nikada nisu mogli steći vlasnička prava nad vakufskom zemljom. Nasuprot tome, u austrougarskom razdoblju, na temelju Gruntovničkog zakona²⁴, zakupci su stekli i vlasnička prava i upisani su u gruntovnim knjigama kao vlasnici vakufskog zemljišta uz obavezu isplate dogovorene godišnje zakupnine. Na taj način, „zakonski“ su otuđena ogromna vakufska zemljišta, te su nekadašnji zakupci vakufa o kojima je riječ u ovom radu, stekli vlasnička prava i postali gruntovni vlasnici zakupljivanih vakufskih dobara. Na taj način je učinjena velika nepravda Bošnjacima i otimačina vakufa od Islamske zajednice. Kako se vidi iz pregleda vakufskih mukata vakuf Sviračke džamije nekada je bio vlasnik 125.754 m² zemljišta u Lukavcu Gornjem i Vidi. Nije poznato ko su bili prvobitni vakifi predmetnih zemljišnih parcela.

24 *Gruntovnički zakon za Bosnu i Hercegovinu sa pripadajućim naputcima I. i II. i sa naredbom o gruntovničkim povjerenstvima*, Zemaljska štamparija, Sarajevo, 1886. Isto u: Glasnik zakona i naredaba za BiH 1878.-1916.

Tabela 2: Pregled mukata vakufa Sviračke džamije²⁵

Red. broj	Katastarska općina	Grunt. uložak	Broj kat. čestice	Površina u m ²	Opis nekretnine	Godišnja mukata	
						kruna	helera
1	Lukavac Gor.	28	66/1	620	Kućište	84	00
			66/3	2440	bašča		
2	Lukavac Gor.	160	69/8	040	kuća	38	70
			69/9	790	bašča		
			69/10	420	bašča		
			69/11	130	kućno dvorište		
			69/12	400	kućno dvorište		
3	Lukavac Gor.	161	57/2	4220	oranica	102	00
			59	2760	oranica		
			58/2	6020	oranica		
			58/3	1110	bašča		
			57/4	030	kuća		
			57/5	2820	oranica		
			57/6	030	kuća		
4	Vida	99	373/1	19855	oranica	104	00
			374	7550	šuma		
			375	7880	šuma Duga njiva		
			376	27160	oranica Duga njiva		
			377	1700	oranica		
5	Vida	213	449/1	13800	oranica Buče	346	00
			450/1	5789	šuma Buče		
			78/1	13350	oranica Duga njiva		
6	Vida	219	101/1	1500	bašča šljivik	2560	00
			101/2	040	kuća sa kućištem		
Ukupno:				125.754		3.234	70

3.9. Mutevelije vakufa

Prvi poznati mutevelija vakufa Sviračke džamije bio je muftija hafiz Ahmed-ef. i upravljao je vakufom do svoje smrti 1883. godine. Od njega je dužnost preuzeo njegov sin hafiz Ahmed-ef. Muftić, a od njega njegov sin hafiz Hasib-ef. Muftić do 1908. godine, a poslije njih mutevelijsku dužnost su obavljali: Ali-ef. Sendić (1910-1912), Ahmo Novalić (1913-1921), Mujo

25 Isto, redni broj mukata 169-171, 187-189. Zakupci su bili: Abdulah Mešanović iz Lukavca Gornjeg, Hasanbašić rođ. Deliomerović iz Lukavca Gornjeg, Osman Novalić-Osmanović iz Novalića (Krečnica), Hasan Iskrić iz Vide i Mehmed Novalić iz Vide.

Novalić (1922-1925), Adem-ef. Terzić (1926-1930), H.Hafizović Raif (1931-1933), a nakon ujedinjenja gradskih vakufa 1933. godine Osman Džaferović. Mutevelije vakufa hadži Kasimage bili su: hadži Kasimaga, Smajl Sendić 1931, Ismet Sendić 1932-1933, a nakon ujedinjenja gradskih vakufa 1933. godine Osman Džaferović.

3.10. Prihodi i rashodi vakufa

Finansijska sredstva dobivena od vakufskih objekata i zemljišta služila su za organiziranje i finansiranje vjerskog života. Iz tih sredstava podmirivani su troškovi tekućeg održavanja vakufskih nekretnina, poreza, rasvjete džamije, itikafa, učenja mukabele, učenja hatme vakifima, plaća imama, muallima, mujezina, muderrisa, mutevelija i pomoćnika muderrisa. U nastavku slijdi prikaz prihoda i rashoda za nekoliko godina.

Prihodi vakufa 1910. godine: u gotovom novcu 718,7 kruna, u bekajama 263,60 kruna, u zadužnicama 3429,20 kruna, a rashodi: u gotovom novcu 712,58 kruna, u bekajama 19,60 kruna; u 1913. godini prihodi su bili 1216,64 kruna, a rashodi 1219,30 kruna, a u 1917. godini: u gotovom novcu 940,50 kruna, a rashod 586,58 kruna.

Tabela 3: Prikaz prihoda i rashoda vakufa Sviracke džamije

Godina	Prihod u dinarima	Rashod	Ostatak
1922	3301	3021,15	280,15
1923	2743	2743	0
1925	4183,62	4144,65	38,97
1926	5819,44	5819	44
1927	6573,37	6845,45	-272,08
1930	4144,42	3671,50	472,92
1931/32	3190,50	3468,02	-277,52
UKUPNO:	29955,35	29712,77	

Tabela 4: Prikaz prihoda i rashoda vakufa Kasimage Sendića

Godina	Prihod u dinarima	Rashod	Ostatak
1931/32	3600	4022,75	-422,75
1931/33	3600	4367,75	-767,75
1933/34	3000	3680,75	-680,75
1934/35	3000	3814,75	-814,75
Ukupno:	13.200	15.886	

4. Zaključak

Vakuf Sviračke džamije nastao je izgradnjom džamije u Svircu između 1801. i 1810. godine. Sviračka džamija je danas najstarija od svih gradačakih džamija. Vakuf je postepeno uvećavan uvakufljenjima dobročinitelja iz više gradačakih porodica, među kojima su najpoznatije Gradaševići i Muftići. U austrougarskom razdoblju vakuf je oštećen oduzimanjem mukatali vakufskog zemljišta koje je prešlo u vlasništvo zakupaca. Pravu vrijednost vakufskih nekretnina teško je procijeniti, ali se može reći da su, posmatrano sa prihodovne strane, najvrednije bile oranice, šljivici, dućani i bašče. Prihodi vakufa varirali su od godine do godine u uglavnom su bili dovoljni za finansiranje vjerskog života. S obzirom na obrazovanje i odgajanje značajnog broja mlade i starije populacije u mektebima i džamiji, ovaj vakuf je dao značajan doprinos u razvoju vjersko-prosvjetnog života u Gradačcu. Ovaj rad je prilog historiji vakufa u Gradačcu i Bosni i Hercegovini.

Wakf of Svirac mosque in Gradačac

Abstract:

The focus of this paper is on the wakf of Svirac Mosque through mid-20th century. The wakf had been established along with the construction of the mosque in Svirac between 1801 and 1819. Osman-captain and mufti Ahmed-effendi Mulaibrahimović-Svirac are among its most prominent founders. According to the census of 1933, the wakf owned 45,259 square meters of land, mosque, maktab, several houses, and two shops. During the Austro-Hungarian period, a land law was adopted according to which the wakf was deprived of 125,754 square meters of land in favor of ex renters. The wakf income was used to cover the expenses of real estate maintenance and for salaries to clerics.

Key words: wakf, Svirac Mosque, mukata, founder, Svirac